

Hugo Koolschijn, acteur en schrijver

‘Ik heb het niet cadeau gekregen’

De herinneringen aan het ouderlijk huis in Den Haag zijn acteur Hugo Koolschijn dierbaar, hoe moeilijk het ook was. “Door een religieuze opvoeding is alles op losse schroeven komen te staan.” Lees zijn heerlijke boek ‘Voorstellingen. Levensberichten van een toneelspeler’. Vol eerlijkheid, humor en pseudoniemen, maar zonder ‘pillow talk’.

Door Vera de Jonckheere

Vermaard acteur Hugo Koolschijn (72) speelde in zijn nog voortdurende carrière van ruim 45 jaar grootse rollen in toneelstukken, films en zelfgeschreven monologen. Van 13 tot en met 23 juni (Internationaal Theater Amsterdam) is hij te zien in ‘De Kersentuin’ van zijn favoriet Tsjechov. Hij keerde op een zonloze zondag – in de herinneringen van zijn jeugd allerminst een contradictie – terug naar Den Haag voor een gesprek over zijn leven naar aanleiding van zijn boek ‘Voorstellingen. Levensberichten van een toneelspeler’. Een heerlijk boek dat met de nodige eerlijkheid en humor de gangen schetst van iemand die probeert te ontsnappen uit een knellend strenge jeugd naar een vrij en creatief bestaan voor het voetlicht.

Zwaaiend met zijn tas lijkt Hugo Koolschijn ruim zestig jaar te overbruggen terwijl hij over de Oude Buizerdlaan naar zijn oude school komt lopen. Met enige aarzeling in zijn tred alsof hem een strenge overhoring staat te wachten. Hij scant de gevel van de Nutsschool aan de Laan van Poot en ontwaart de miniemste verandering. “Laatst wist ik op een oude schoolfoto nog alle namen uit klas vijf. Ons gezin – vader, moeder, drie broers en een zusje – heeft op drie plaatsen aan deze laan gewoond.” In de buurt die hij in ‘Voorstellingen’ omschrijft als ‘de wijk waar iets meer vermogenden woonden in naar vogels genoemde straten’.

Wandelend langs groen en sportvelden van de Bosjes van Pex, op zoek naar een plek om neer te strijken in het landschap van zijn jeugd: “Als kind aanvaardde ik de nabijheid van zee en duinen en het leven in welstand als vanzelfsprekend. De herinneringen aan het ouderlijk huis – op zolder ontvluchten wat zich in de huiskamer afspeelde, de geheime pret van ‘dinky toy’-races met mijn broers, luisteren naar de Tour de France en Gilbert Bécaud – zijn dierbaar, hoe moeilijk het ook was.” Moeilijk, als eufemistisch verzamelwoord voor de klaagcultuur van beide ouders tegen hun kinderen, voortspruitend uit een ‘niet al te best huwelijk’ en de dwingende voorschriften waarmee predikant Paauwe het leven inktzwart stempelde.

Slippendrager

“Mijn vader was slippendrager, voorzanger, collectant, chauffeur en schreef de biografie (1981) van J.P. Paauwe (1872-1956, de zwarte dominee, in de Haagse volksmond, red.). In mijn boek heet hij Ponjaard. Iedereen uit mijn privéleven – broers, zusje, mijn vrouwen en kinderen en enkele collega’s – is voorzien van een pseudoniem.” Alleen voor vriend Ramses Shaffy hield hij het pseudoniem niet vol. “Gaandeweg vond ik dat pretentieuzer dan koste wat kost ‘name dropping’ voorkomen.” Zo vrij als hij zich uit over eigen zielenroerselen, zijn vriendschappen en de liefde voor zijn vier kinderen, zo terughoudend is hij over zijn relaties met vrouwen. “Vriendschappen kennen ook hun ups en downs, maar die zijn minder precair. In mijn boek geen ‘pillow talk’.”

Spreken over Paauwe is evenmin zijn liefhebberij, maar hij realiseert zich de onontkoombaarheid ervan omdat ‘Voorstellingen’ diens grote invloed op het gezin Koolschijn blootlegt. Hugo omschrijft het door Paauwe zelf ontworpen bevindelijk piëtisme: “Een religieuze eenmanspartij met vazallen en volgelingen.” De leer van Paauwe maakte voor menigeen van angst de kern van het bestaan. Alles in het leven is een straf, waarna tot overmaat van ramp het hiernamaals een zo mogelijk nog zuurdere kers op de taart-van-ellende belooft te zijn. “Paauwe, afkomstig uit Charlois bij Rotterdam, werd in Den Haag een soort BN’er. Hij was ontzagwekkend met die witte baard en zijn retoriek, anders dan zalvende moderne dominees die legato de boel aan elkaar rijgen. In Den Haag ging hij onder meer voor (‘trad hij op,’ verspreekt Koolschijn zich even., red.) in de Waalse kerk en het gebouw van de Christelijke Jonge Mannen Vereniging aan de Prinsegracht 4. Van het donkere gebouw aan de Prinsegracht herinner ik me dat het er stonk naar de plee. Door zijn charisma heeft Paauwe zo’n tweeduizend volgelingen tot aan zijn dood aan zich weten te binden. Daarna had mijn vader nog de urenlange bandopnames.”

Tegenstellingen

Zijn vader was al jong in de ban geraakt van Paauwe. “Mijn moeder zag vóór haar huwelijk niets in religie maar kwam tegemoet aan mijn vaders wens om mee te gaan en ook zij werd gegrepen.” Maatschappelijk functioneerde vader Jan Koolschijn uitstekend. Begonnen als jurist bij een productieschap beëindigde hij zijn loopbaan als plaatsvervangend kantonrechter in Den Haag. “Mijn vader was een daad-

krachtige, soms gewelddadige man, gestuurd door een totaal ongerijmde godsdienstdrift. Mijn lieve moeder was doodsbang voor hem en zocht steun bij ons. Tezelfdertijd lapte hij alle strikte matigheid voor zichzelf aan zijn laars, met statusgevoeligheid en pronkgedrag in snelle, grote auto's, ijdelheid en vriendinnen."

Zijn 'jeugd vol waanzinnige tegenstellingen die over de rand van het acceptabele gingen' heeft Hugo Koolschijn opgezaald met angsten en rusteloosheid. "Ik heb het niet cadeau gekregen, door die religieuze opvoeding is alles op losse schroeven komen te staan. Niemand komt ooit (helemaal) los van zijn jeugd. Alleen, op mijn fiets, raak ik die rusteloosheid, het gevoel van nietigheid en angst voor het eeuwige kwijt. Ingekeerd tot mijzelf

durf ik met hoge snelheid een berg af te razen. Zonder doodsangst, omdat ik het in eigen hand heb. Maar in mijn zentje thuis ga ik niet onder een lamp zitten lezen. Dan móét ik de deur uit."

Ramses

Niet langer loopt hij daar Ramses Shaffy (1933-2009) tegen het lijf. Met hem deelde hij vele bijzondere momenten, samen deden ze 'Mijn diner met André' en Ramses verschafte hem enige tijd onderdak. "Ramses kon je ongezouten de waarheid zeggen en had dan later spijt. Van alle mensen die ik aan toneel, in de wereld van de kunst, heb ontmoet, was hij de meest bijzondere, meest veelzijdige persoonlijkheid. Al het nare – hij kon je laten vallen of op je plek zetten – vergaf je hem. Zodra Ramses ergens binnenkwam, had hij iedereen voor zich gewonnen." De laatste bladzijden van 'Voorstellingen' zijn aan Shaffy gewijd. "Hij was een dolende ziel, net als ik, bevangen door schuld en eenzaamheid. Maar hij klaagde nooit, hoe kwetsbaar hij ook

was en vooral aan het eind van zijn leven werd. Een unieke, buitencategoriefiguur."

Op vele momenten in zijn leven heeft Koolschijn angsten en onzekerheden het hoofd moeten bieden, twee ervan zeer markerend. "Toen mijn eerste vrouw zwanger werd van ons eerste kind, belandde ik in een enorme depressie, misschien uit vrees voor de verantwoordelijkheid van het ouderschap. Ik zou zoiets niet nog eens mee willen maken: je reinste doodsangst en paniekaanvallen. En op het moment dat mijn oudste dochter geboren werd, was de depressie in één klap verdwenen. Opgelost door het vaderschap! Mede daardoor neem ik het mezelf erg kwalijk dat ik mijn huwelijken niet vast heb kunnen houden."

Hij voelt zich niet vrij om uit te weiden over de drie gezinnen in drie verschillende fases van zijn leven en noemt zichzelf 'een apart figuur'. Zijn eerste dochter is in 1974 geboren, zijn jongste zoon in 1998. "Als een relatie niet meer werkt, moet het stoppen, maar voor kinderen kan dat een ramp zijn."

Dokter Hugo

Na een korte stilte zegt hij veel plezier te hebben beleefd aan het gezinsleven. "Luiers en voeding, Almiron-B, alles op tijd, zó vasthouden, zó ondersteunen." Liefdevol buigt hij zich over het kleine hoofd van het denkbeeldige kind in zijn armen. "Ik was er vól van dat ik het goed kon, elke keer opnieuw. Vol zelfvertrouwen sprak ik ooit een moeder aan die ik vanaf mijn racefiets haar kind aan beide armen uit de wagen zag tillen. Met piepende remmen gestopt, stapte ik op haar af in mijn racefietsbroek: 'Mevrouw, ik ben dokter en zó mag u uw kind nóóit meer optillen. Zó hoort het.'" De dictie, mimiek en kledij van de arts met de handen onder zijn oksels moeten de moeder zijn bijgebleven.

Een andere benauwdheid die hem tot zijn vijftigste regelmatig parten speelde, betrof onzekerheid over zijn carrière. "Op mijn 49ste deed ik 'Zangles', een solovoorstelling die zeer goed gewaardeerd werd. Toen dacht ik: dáár kan ik op verder. Stel, ik word het gezelschap uitgezet, dan vind ik mijn weg wel en weet ik het uit te zingen tot mijn pensioen. Het was tevens economische angst omdat ik voor kinderen had te zorgen, mensen moest onderhouden."

Bij het Internationaal Theater Amsterdam heeft hij het ook deze zomer onverminderd druk. "Ivo van Hove is een geweldenaar die internationale podia aandoeft. Het fietsen schiet er even bij in." Daarnaast heeft zijn conditie twee jaar geleden een onbarmhartige dreun gekregen. "In 'The Fountainhead' moest ik nonchalant lopend opkomen, handen in mijn zakken, ik struikelde, viel keihard op mijn schouder. Ik speelde door, maar tegenspeler Ramsey Nasr was zo tof de voorstelling stil te leggen toen hij mijn pijn zag." De schouder bleek gebroken.

De avond tevoren had hij met zijn jongste zoon afgesproken om de documentaire over D'Angelo te zien. "Zoals altijd was ik te vroeg bij de bioscoop. Dan begin ik in mijzelf te praten: hij had er al moeten zijn, waar blijft ie nou? Ik word ongerust. Wat is er gebeurd? Turend in de verte vang ik ineens een glimp op van hem, dierbaar herkenbaar. Op slag maakt ontroering zich van mij meester: een moment van intens geluk. Geluk zit niet opvallend in hatsekiedee-ervaringen, maar houdt zich schuil in mededogen, weerzien of muziekflarden."

HUGO KOOLSCHIJN

Geboren: 29 november 1946, Den Haag

Opleiding: gymnasium alfa, Het Haagsche Lyceum, toneelschool Amsterdam

Carrière: debuteert 1972 bij De Appel Den Haag, daarna Publiektheater, Globe en vanaf 1987 Toneelgroep Amsterdam (nu: Internationaal Theater Amsterdam), 2019 auteur: 'Voorstellingen' (uitgeverij De Bezige Bij)

Privé: samenwonend, twee zoons, twee dochters

'Alleen, op mijn fiets, raak ik die rusteloosheid, het gevoel van nietigheid en angst voor het eeuwige kwijt'

‘Geluk zit niet opvallend in
hatsekiedee-ervaringen,
maar houdt zich schuil in
mededogen, weerzien of
muziekflarden’

